

Demogrāfiskās politikas un to ieguldījums dzimstības veicināšanā

Īsumā

Dzimstību attīstītajās valstīs ietekmē citstarp tādi faktori kā izglītības sistēma, darba tirgus un mājokļu tirgus. Nelabvēlīga situācija šajās jomās var spiest vai nu atlikt pēcnācēju radīšanu, vai arī neradīt tos vispār. Dzimstību negatīvi ietekmē arī neauglība, tāpēc atbalsta pasākumi tās mazināšanai palielinātu iedzīvotāju fertilitāti.

Valstis, kurās pastāv demogrāfiska rakstura problēmas, īsteno dažādas demogrāfijas politikas (ģimenes atbalsta politikas), kuru kodolu veido finansiāls atbalsts ģimenēm, kompensējot papildu izmaksas, kas tām rodas līdz ar bērnu piedzimšanu. Valstis piedāvā arī tiešus vai netiešus atbalstus pakalpojumu veidā bērnu izglītības, aprūpes un uzraudzības jomā, apmaksātus bērna kopšanas atvaļinājumus un ar bērna aprūpi saistītas sociālas garantijas (maternitātes, paternitātes atvaļinājumus, bērna kopšanas atvaļinājumus, apmaksāta slimā bērna vai bērna ar īpašām vajadzībām kopšanu un tml.).¹

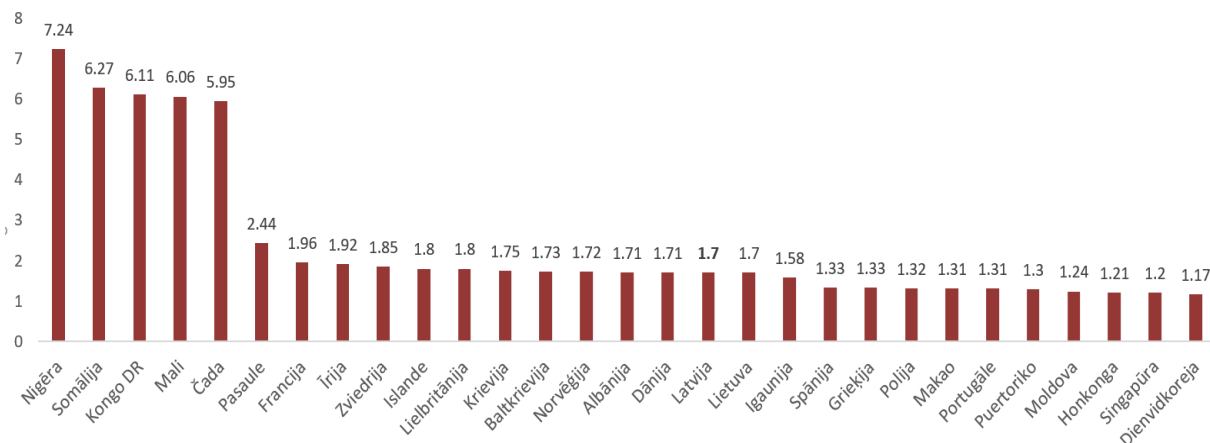
Demogrāfijas politikām kopumā ir tikai neliela pozitīva ietekme uz dzimstību. Labvēlīgāks efekts vērojams, ja strādājoši vecāki saņem vairākus atbalsta veidus: apmaksātu atvaļinājumu, pabalstus un piekļuvi bērnu aprūpes pakalpojumiem. Pozitīva ietekme uz dzimstību ir bērnu pieskatīšanas pakalpojumu pieejamība.

Pētījums, kurā aplūkotas vairāk nekā 30 valstis, liecina, ka politika, kas vērsta uz tradicionālu apmaksāta un neapmaksāta darba sadalījumu (viens no vecākiem strādā algotu darbu, bet otrs rūpējas par bērniem), dzimstību būtiski neietekmē, savukārt politika, kas vērsta uz darba un ģimenes pienākumu apvienošanu, dzimstību veicina vairāk.²

Lai demogrāfijas politika būtu efektīva, tai jābalstās uz kompleksas pieejas, pēctecīguma un elastīguma principiem. Jānodrošina komplekss un paredzams atbalsts ģimenēm, īpaši bērnu pieskatīšanas un izglītības jomā. Darba tirgum jābūt elastīgam, lai sievietes varētu tajā atgriezties bez problēmām.

Zemais jaundzimušo skaits un sabiedrības novecošanās rada riskus Latvijas turpmākajai attīstībai. Pēc neatkarības atgūšanas dzimstības rādītāji Latvijā strauji kritās, un, lai gan kopš tā laika bijuši vērojami kāpuma periodi, summārais dzimstības koeficients (vidējais bērnu skaits, kas varētu piedzimt sievietei dzīves laikā, saglabājoties attiecīgā gada dzimstības līmenim) – 1,7 – atpaliek no iedzīvotāju kopuma ataudzei nepieciešamā rādītāja, proti, 2,1. Demogrāfi uzskata, ka tas ir saistīts ar sabiedrības transformāciju pēc politiskā un ekonomiskā režīma maiņas,³ tomēr dzimstību ietekmējošie ekonomiskie un sociālie procesi nav pietiekami izpētīti, lai izdarītu pārliecinošus secinājumus par noteiktu pasākumu ietekmi uz demogrāfiskās situācijas uzlabošanu.⁴ Šajā apskatā aplūkotas sakarības starp demogrāfiskās politikas veidiem un dzimstību, kā arī sniegtas atziņas, kas gūtas no citās valstīs īstenotās dzimstību veicinošās politikas pieredzes.

Zems dzimstības līmenis ir aktuāla problēma ne tikai Latvijā, bet arī vairākumā attīstīto valstu. Vienīgās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dalībvalstis, kurās summārais dzimstības koeficients sasniedz vai pārsniedz 2,1, ir Turcija, Meksika un Izraēla.⁵ Pasaulē 2016. gadā vidējais rādītājs bija 2,44. Visaugstākā dzimstība vērojama lielākajā daļā Āfrikas valstu (1. attēls).⁶ Starp Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstīm trešais augstākais summārais dzimstības koeficients 2016. gadā bija Zviedrijā (1,85), ceturtais augstākais – Islandē (1,80), sestais – Norvēģijā (1,72) un septītais – Dānijā (1,71).⁷



1.attēls. Valstis ar augstāko un zemāko summāro dzimstības koeficientu 2016. gadā.⁸

Novērots, ka ļoti augsta dzimstība ir sabiedrībās ar zemiem ienākumiem un ļoti zema – sabiedrībās ar augstiem ienākumiem.⁹ Īpaši jāizceļ Subsahāras Āfrika, kur dzimstība mazinājusies lēnāk nekā citviet (piemēram, Āzijā un Latīņamerikā). Augsto dzimstību šeit sekmē, pirmkārt, vēlme pēc liela bērnu skaita, kas daļēji skaidrojama ar kultūras iezīmēm un sociālajām normām; otrkārt, plaši izplatītā bērnu mirstība un, treškārt, zināšanu trūkums par ģimenes plānošanu, kā arī ģimenes plānošanas pakalpojumu nepieejamība.¹⁰ Liela nozīme ir arī iedzīvotāju reliģiskajiem uzskatiem, kuros augsta dzimstība saistīta ar labo, bet zema – ar ļauno.¹¹

Daudus sabiedrības ataudzei rada ne tikai zemā dzimstība, bet arī iedzīvotāju novecošanās. Mediānais vecums mātēm attīstītajās valstīs ir ievērojami augstāks nekā attīstības valstīs.¹² Vairāki demogrāfi izvirzījuši t.s. **zemas dzimstības slazda** hipotēzi. Proti, demogrāfisku, socioloģisku un ekonomisku faktoru mijiedarbības rezultātā notiek iedzīvotāju novecošanās, kā rezultātā samazinās potenciālā dzimstība. Mazākas ģimenes, ietekmē priekšstatus par ideālo vēlamu bērnu skaitu, Nozīmīgu lomu spēlē arī vecāku materiālā motivācija. Ja jaunā pāra reālie ienākumi ir zemāki par iecerētajiem, mazinās cerības un pašāvēība uz nākotni t.sk. arī vēlme radīt pēcnācējus.¹³ Ja jaunajā paaudzē vēlamais bērnu skaits ģimenē vairs nesasniedz sabiedrības kopuma ataudzei nepieciešamo līmeni (par riska robežu uzskatāms rādītājs zem 1,5), tad dzimstības palielināšana kļūst ļoti apgrūtināta vai pat neiespējama.¹⁴ Jāpiebilst, ka Latvijā 2011. gadā ideālais bērnu skaits ģimenē bija 2,49, bet personiskais vēlamais ideālais bērnu skaits (bērnu skaits, ko aptaujātā persona vēlētos vai būtu vēlējiesies savā ģimenē) bija 2,32.¹⁵

Zemā dzimstība Rietumvalstīs skaidrojama ar t. s. otro demogrāfisko pāreju. 20. gadsimta otrajā vērtību sistēmas maiņa no materiālām vērtībām (ienākumi, sasniegumi) uz post-materiālām vērtībām (dzīves kvalitāte), ietekmēja arī normas, vērtības un izpratni par ģimenes veidošanu: neprecētu partneru starpā tika pieļautas intīmas attiecības un bērnu radīšana, tika arī pieņemta izvēle neradīt bērnus. Neraugoties uz to, ģimenes dzīve, citstarp jaunajās izpausmēs, aizvien tiek augstu vērtēta. Tā, piemēram, Zviedrijā izplatītie egalitārie uzskati un vērtības motivē atlikt bērnu radīšanu, nevis atteikties no tās.¹⁶ Valstī tiek īstenoti dažādi savstarpēji koordinēti dzimstību veicinoši pasākumi, citstarp atbalsts ģimeņu veidošanai. Zviedrijas iedzīvotāji par normu uzskata divu vai triju bērnu esību ģimenē, un šāds ideālās ģimenes locekļu skaits ir viens no lielākajiem Eiropas Savienībā (ES).¹⁷

Iedzīvotāju, īpaši sieviešu, izglītības līmeņa paaugstināšanās 20. gadsimta laikā arī saistāma ar dzimstības rādītāju kritumu. Sievietes ar augstāko izglītību biežāk izvēlas dzemdēt bērnus lielākā vecumā nekā sievietes, kuru izglītības līmenis ir zemāks. Novērota arī šāda tendence – jo augstāks mātes izglītības līmenis, jo mazāk bērnu ģimenē,¹⁸ lai gan ASV 20. gs. sākumā šī sakarība vairs nav tik viennozīmīga.¹⁹ **Citi dzimstību ietekmējoši faktori ir izglītības sistēma, darba tirgus un mājokļu tirgus.** Nelabvēlīga situācija šajās jomās var spiest vai nu atlikt pēcnācēju radīšanu, vai neradīt tos vispār.²⁰ **Augstākus dzimstības rādītājus neļauj sasniegt arī neauglība, tāpēc atbalsta pasākumi tās mazināšanai varētu palielināt iedzīvotāju fertilitāti.**²¹

Valstis, kurās pastāv demogrāfiska rakstura problēmas, īsteno dažādas demogrāfijas politikas un pasākumus, lai uzlabotu situāciju. Eiropas valstīs demogrāfiskā politika galvenokārt ir orientēta uz dzimstības

palielināšanu, savukārt daudzu Āfrikas valstu mērķis ir dzimstību mazināt. Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) dzimstības veicināšanas politiku definē kā valsts īstenotu politiku, kas ietekmē dzimstības līmeni valstī.²² Eiropas valstīs, kuras īsteno dzimstību veicinošu politiku (Dienvidēiropas, Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis, kā arī Baltijas valstis), dzimstības rādītāji ir zemāki nekā tajās, kurās dzimstības veicināšana nav izvirzīta par mērķi (Īrija, Ziemeļvalstis, Beļģija, Šveice). Somijā bērnu un ģimenes politika paredz bērnu kopšanas atvaļinājumus, pabalstus, izglītības iespēju nodrošināšanu un citus finansiāla un sociāla atbalsta pasākumus ģimenēm, lai gan dzimstības palielināšana nav izvirzīta kā politikas primārais mērķis.²³ Savukārt, Apvienotā Karaliste un Nīderlande dzimstības jautājumos īpaši neiejaucas.²⁴

Pētniekiem nav vienota viedokļa par minēto pasākumu – finansiālā atbalsta sniegšanas, bērnu kopšanas atvaļinājumu un bērnu aprūpes un izglītošanas atvieglošanas – efektivitāti. Vairāku pētījumu rezultāti liecina, ka finansiālā atbalsta sniegšana ģimenēm dzimstību būtiski neietekmē, jo galvenokārt stimulē tos cilvēkus, kuri jau bija plānojuši radīt pēcnācējus. Tomēr citos pētījumos secināts, ka finansiāls atbalsts dzimstības rādītājus ietekmē pozitīvi, lai gan izmaksas uz vienu bērnu ir augstas.²⁵ Piemēram, Kvebekā piedāvātais jaundzimušo pabalsts dzimstību šķietami palielināja, tomēr, izvērtējot šīs politikas ilgtermiņa ietekmi, būtisks dzimstības pieaugums netika konstatēts.²⁶ Savukārt Francijas Demogrāfijas pētniecības institūta veiktā pētījuma rezultāti liecina, ka dažādiem demogrāfiskās politikas veidiem ir vismaz neliela pozitīva ietekme uz dzimstību, tomēr vislabvēlīgākais efekts tiek sasniegts, ja strādājoši vecāki saņem vairākus atbalsta veidus: apmaksātu atvaļinājumu, pabalstus un piekļuvi bērnu aprūpes pakalpojumiem.²⁷ OECD veiktā analīze par saistību starp summāro dzimstības koeficientu un valsts finansējumu ģimenēm (% no IKP) liecina, ka **liela nozīme ir bērnu pieskatīšanas pakalpojumiem.** Eiropas valstīs, kuras atvēl mazāk valsts līdzekļu bērnu pieskatīšanas pakalpojumu nodrošināšanai (mazāk nekā 1% no IKP), vērojams zemāks dzimstības līmenis, un pretēji – valstīs, kuras vairāk līdzekļu novirza bērnu pieskatīšanas pakalpojumu nodrošināšanai, dzimstības rādītāji ir augstāki.²⁸ Stokholmas Universitātes pētnieki, analizējot dzimstību un to veicinošo politiku 33 valstīs (galvenokārt Eiropā) laika posmā no 1995. gada līdz 2011. gadam, secināja, **ka tradicionālā politika, kas balstīta apmaksāta un neapmaksāta darba sadalīšanā starp vecākiem, no kuriem viens strādā, bet otrs rūpējas par bērniem, nav atstājusi redzamu ietekmi uz dzimstības līmeni, bet politika, kas vērsta uz darba un ģimenes pienākumu apvienošanu, saistīta ar augstāku dzimstību.**²⁹ Ziemeļvalstīs, kuras aktīvi sniedz šādu atbalstu, dzimstības rādītāji pārsvarā ir nedaudz augstāki nekā tajās Eiropas valstīs, kuras strādājošos vecākus atbalsta mazāk.³⁰ Analizējot citu valstu pieredzi, L. Āboliņa savā promocijas darbā “Ģimene un tās atbalsta politika Latvijā 2009.–2015. gadā” norāda, ka **atbalsta politika, kas vērsta tikai uz tradicionālā ģimenes institūta stiprināšanu, neuzrāda pārliecinošus rezultātus dzimstības palielināšanā ES valstīs.**³¹ Zemāk apkopoti vairāki veiksmīgi pasākumi, kas īstenoti dzimstības rādītāju uzlabošanai.

1. Finansiāls atbalsts vecākiem

2011. gadā Ungārijā tika mainīta nodokļu struktūra – ienākuma nodokļa likme vecākiem ar bērniem tika samazināta uz 16% (2016. gadā – uz 15%), kā arī piešķirti šā nodokļa atvieglojumi atkarībā no bērnu skaita.³² 2015. gadā Ungārijas valdība sāka īstenot dzimstību veicinošu politiku, kuras ietvaros ģimenēm tiek piešķirtas subsīdijas mājokļa iegādei. Ģimenes, kurās ir vismaz trīs bērni, tiek atbalstītas visvairāk, un tām izmaksātās summas var pārsniegt pat 50 000 EUR. Pēdējo gadu laikā Ungārijā vērojams dzimstības pieaugums, kas vismaz daļēji saistīts ar šiem pasākumiem.³³ Summārais dzimstības koeficients Ungārijā ir palielinājies – 2011. gadā tas bija 1,23, bet 2016. gadā ir pieaudzis līdz 1,45.³⁴

Igaunijā to sieviešu, kuras atrodas reproduktīvā vecuma otrajā pusē (33–44 gadi), ir vairāk nekā to, kuras ir pirmajā (20–32 gadi), tāpēc pirmo bērnu īpatsvars kopējā piedzimušo bērnu skaitā samazinās. Lai iedzīvotāju skaits atjaunotos dabiski, ģimenē nepieciešams trešais un ceturtais bērns. Tika noskaidrots, ka, sākot ar trešo bērnu, ģimeņu ekonomiskā situācija tiek pakļauta lielākam riskam nekā tad, ja bērnu skaits ir mazāks. Tāpēc pēdējo gadu laikā valsts ir ievērojami palielinājusi sociālos pabalstus ģimenēm ar trim vai vairāk bērniem. Līdz ar to 2018. gadā piedzimušo trešo bērnu skaits bija par 20% lielāks nekā 2017. gadā un sasniedza skaitli 500. Tas nozīmē, ka viena piektdaļa no visiem 2018. gadā Igaunijā dzimušajiem bērniem bija trešie bērni ģimenē.³⁵

2. Bērnu kopšanas atvaļinājumi

ES valstis piedāvā bērnu kopšanas atvaļinājumus, bet to ilgums ir ļoti atšķirīgs. Bulgārijā jaundzimušo mātes var doties līdz pat 52 nedēļas garā atvaļinājumā (tas ir garākais atvaļinājums, kādu piedāvā ES valstis), saņemot 90% no algas, savukārt Portugālē un Spānijā noteiktā maternitātes atvaļinājuma ilgums ir tikai sešas nedēļas (īsākais ES), toties mātes saņem 100% no līdzšinējās mēneša algas. Paternitātes atvaļinājumi mēdz būt īsāki – no divām nedēļām Francijā un Īrijā līdz 11 nedēļām Apvienotajā Karalistē.³⁶ Pilnīgāku informāciju par atvaļinājumiem sniedz *OECD* ģimenes datubāzes rādītāji,³⁷ kur ņemts vērā ne tikai atvaļinājuma garums, bet arī tas, cik lielā mērā apmaksāts ir atvaļinājums. Uz 2016. gadu ilgākie maternitātes atvaļinājumi pilna apmaksāta laika ekvivalenta (PLE) vienībās *OECD* valstu vidū bija Igaunijā, Slovēnijā, Somijā un Ungārijā. Arī Latvija ir valsts ar vienu no izdevīgākajiem bērnu kopšanas atvaļinājumiem mātēm (94 nedēļas, jeb 53,3 nedēļas PLE), lai arī šajā ziņā tā atpaliek no līdervalsts šajā jomā – Igaunijas (166 nedēļas jeb 85 nedēļas PLE) un Lietuvas (62 nedēļas jeb 62 nedēļas PLE).³⁸ Paternitātes atvaļinājumu ziņā Baltijas valstis vairāk atpaliek no eirozonas valstu vidējiem rādītājiem.³⁹

3. Bērnu aprūpes un izglītošanas atvieglojumi

Visai augstos dzimstības rādītājus Zviedrijā sekmē citstarp valsts sniegtais atbalsts bērnu aprūpē. Jau 20. gs. pirmajā pusē valsts īstenoja apjomīgu bērnu aprūpes subsidēšanas programmu un turpmākajos gadu desmitos ievērojami paplašināja bērnu aprūpes centru tīklu.⁴⁰ Zviedrijā jaundzimušo bērnu vecākiem ir tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu līdz bērns sasniedz 18 mēnešu vecumu, un uz pabalstu, kura apmērs pirmās 390 dienas ir 80% no iepriekš saņemtās algas, bet nākamās 90 dienas – 20 EUR dienā.⁴¹ Dzimstības rādītāji Francijā ir augstākie ES un *OECD* valstīs,⁴² jo valsts ģimenēm sniedz dažādu veidu atbalstu, lai arī apmaksātais atvaļinājums ir zemāks nekā Latvijā. Piemēram, tiek nodrošināti bērnu aprūpes atvaļinājumi, bērnu pabalsti, nodokļu atvieglojumi daudz bērnu ģimenēm. Francijas politika orientēta uz bērnu aprūpes, veselības un sociālās palīdzības centru pieejamības paplašināšanu, īpaši strādājošiem vecākiem un ģimenēm ar zemiem ienākumiem.⁴³ Kopš 1999. gada dzimstība Francijā ir pakāpeniski pieaugusi, lai gan bijuši arī vairāki neliela krituma periodi.⁴⁴ Iedzīvotāji min arī lielu ideālo bērnu skaitu ģimenē – divi vai trīs.⁴⁵

Japāna ir valsts ar zemiem dzimstības rādītājiem, un iedzīvotāju novecošanās tur ir būtiska problēma. 20. gs. deviņdesmitajos gados Japānas valdība sāka īstenot vairākas iniciatīvas demogrāfiskās situācijas uzlabošanai, kuras nosauca par *Enģeļa plānu* un *Jaunā enģeļa plānu*. Šo plānu uzdevums ir uzlabot piekļuvi bērnu aprūpes iestādēm un pakalpojumiem, radīt elastīgāku darba vidi vecākiem, samazināt izglītības izmaksu radīto ekonomisko slogu un mainīt valstī izplatīto uzskatu, ka darbs ir cilvēka augstākā prioritāte. 2009. gadā tika uzsākta arī “Plus viens” politika. Tā paredzēja izveidot 50 000 bērnu dienas aprūpes centru. 2015. gadā Japānas valdība apņēmas nākamo piecu gadu laikā palielināt paternitātes atvaļinājumu izmantojošo vīriešu skaitu līdz 80% un valsts subsidētu bērna kopšanas atvaļinājumu – līdz 13%.⁴⁶ Neraugoties uz šiem pasākumiem, progress tomēr ir lēns.⁴⁷

4. Kampanjas dzimstības veicināšanai

2014. gadā Dānijas tūrisma aģentūra *Spies Rejsen* nāca klajā ar video *Do it for Denmark (Dari to Dānijas labā)*, kurā uzmanība pievērsta zemajiem dzimstības rādītājiem valstī un iedzīvotāji aicināti radīt pēcnācējus. Video kļuva ļoti populārs un sasniedza vairāk nekā 10 miljonus skatījumu *YouTube* kanālā. Šai aktivitātei sekoja vairākas līdzīga veida kampanjas, kuras īstenoja arī Kopenhāģenas dome un Dānijas nacionālā raidorganizācija. Kā uzskata pētnieki, šādas kampanjas var radīt nelielu dzimstības pieaugumu.⁴⁸ Summārais dzimstības koeficients Dānijā 2014. gadā bija 1,69, bet nākamajos divos gados tas pieauga līdz 1,71.⁴⁹ Tomēr kampanjas dzimstības veicināšanai var tikt vērtētas neviennozīmīgi. To apliecina, piemēram, Itālijas mēģinājums rīkot “auglības dienu”, kuras ietvaros iedzīvotāji tika aicināti nekavēties ar pēcnācēju radīšanu. Kampanja saņēma kritiku, tai pārmeta seksismu un aizvainojošu attieksmi pret cilvēkiem, kuri nespēj radīt bērnus bioloģisku vai finansiālu apstākļu dēļ.⁵⁰

5. Atbalsta pasākumi reģionos

Veiksmīgs lokāla mēroga demogrāfiskās politikas īstenošanas piemērs ir Japānas pilsēta Nagičo, kur summārais dzimstības koeficients deviņu gadu laikā dubultojās (proti, 2005. gadā tas bija 1,4, bet 2014. gadā – jau 2,8). Nagičo pilsēta īsteno vairākas iniciatīvas, lai veicinātu dzimstības pieaugumu: mātes saņem naudas dāvanu par bērna piedzimšanu; tiek piedāvāts subsidēts bērnu pieskatīšanas pakalpojums; bērnam, sasniedzot vidusskolas vecumu, pašvaldība piešķir stipendiju transporta izdevumiem; tiek nodrošināta bērnu aprūpes centru darbība; tiek piedāvāts īrēt mājokļus par subsidētām cenām.⁵¹

Īrijā kopš 1988. gada tiek īstenota t. s. Kopienas mammu programma. Tās ietvaros sievietes brīvprātīgi piesakās apgūt apmācības kursu veselības aprūpes, ēdināšanas un bērna attīstības jautājumos. Iegūtās prasmes un zināšanas tiek izmantotas, lai dotos vizītēs pie jaunajiem vecākiem, kuri mitinās mazāk labvēlīgos rajonos, un konsultētu viņus.⁵²

Malta, kur zems dzimstības līmenis arī ir aktuāla problēma, savā reģionālajā bērnu politikā pievēršas atbalsta pakalpojumu (veselības aprūpe, labklājība un aizsardzība pret vardarbību) pieejamībai. Šīs valsts reģionos tiek veidoti ģimenes resursu un iespēju centri.⁵³ Lai gan dzimstības līmenis Maltā ir viens no zemākajiem ES, pēdējo gadu laikā vērojama iedzīvotāju skaita palielināšanās šajā valstī ir saistāma ar imigrācijas pieaugumu.⁵⁴

6. Ģimeņu atbalsta politikas efektivitāte

Pētot ģimeņu atbalsta politikas īstenošanu Latvijā, L. Āboliņa savā promocijas darbā norāda, ka Latvijā salīdzinājumā ar Igauniju un Lietuvu atbalsts ģimenēm ar bērniem krīzes laikā tika samazināts visbūtiskāk.⁵⁵ Atšķirībā no citām valstīm Latvijā tikai nesen valsts atbalsts ģimenēm tika novirzīts no pabalstiem dzimstības veicināšanai pirmajā gadā uz bērna turpmāko aprūpi un audzināšanu pēc tam. **Tāpēc, lai valsts/pašvaldības ģimenes atbalsta politika būtu efektīva, nepieciešama tās pēctecība, paredzamība un elastīgums.**⁵⁶ Autore arī norāda, ka ir nepieciešama labāka koordinācija starp ģimenes politiku un citu nozaru (izglītības, darba tirgus) politiku, un iesaka intensificēt pasākumus, kas orientēti uz nepilnām ģimenēm: nodrošināt mazu bērnu uzraudzības pakalpojumus, attīstīt ģimeņu atbalsta speciālista pakalpojumus, paplašināt elastīgu darba formu izmantošanas iespējas (attālinātais darbs), veicināt aktīvāku vīriešu līdzdalību bērnu audzināšanā.⁵⁷

Noderīgi avoti

Āboliņa, L. 2016. *Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990–2015)*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31863>.

Eglīte, P. et.al. 2013. *Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte*. SIA „Projektu un kvalitātes vadība”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf.

Žurnāls “Demographic Research.” Pieejams: <https://www.demographic-research.org/>.

OECD Ģimenes datu bāze. Pieejama: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.

Forums “Laiks bērniem! Ceļā uz ģimenei draudzīgāko sabiedrību,” 2018. gada 9.–10. augustā, Rīgā (programma un prezentācijas). Pieejams: <https://www.laiksbarniem.lv/lv/45/>.

Atsauces

¹ Letablier, M. T., Luci, A., Math, A., Thévenon, O., 2009. *The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review. A report to the European Commission*. European Communities. Pieejams: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2268&langId=en>.

² Wesolowski, K., Ferrarini, T., 2017. *Family Policies and Fertility – Examining the Link between Family Policy Institutions and Fertility Rates in 33 Countries. 1995–2011*. Stockholm: SPaDE. Pieejams: https://www.su.se/polopoly_fs/1.365888.1515500641/menu/standard/file/WP_2017_08.pdf.

³ Vārpiņa, Z., 2018. Anomija demogrāfijas kontekstā. Anomijas un sociālo faktoru ietekme uz reproduktīvajiem nodomiem un to realizāciju. No: A. Zobena, red., *Apmaldījušies brīvībā: anomija mūsdienu Latvijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

⁴ Turpat.

⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development, 2016. *Fertility Rates. OECD Data*. Pieejams: <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>.

⁶ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.

⁷ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.

⁸ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.

⁹ Jones, L. E., Schoonbroodt, A., 2016. Fertility Theories: Can They Explain the Negative Fertility-Income Relationship? In: J. B. Shoven, ed., *Demography and the Economy*. Chicago: Chicago University Press.

¹⁰ Bakilana, A., 2016. *Why are fertility rates so high in Sub-Saharan Africa?* 09.05.2016. World Economic Forum. Pieejams: <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/why-are-fertility-rates-so-high-in-sub-saharan-africa>.

¹¹ Caldwell, J. C., Caldwell, P., 1987. The Cultural Context of High Fertility in sub-Saharan Africa. *Population and Development Review*, 13(3). Pieejams: https://www.jstor.org/stable/1973133?read-now=1&seq=23#page_scan_tab_contents.

¹² World Health Organization, 2013. *Population median age (years): 2013*. Global Health Observatory data repository. Pieejams: <http://apps.who.int/gho/data/view.main.POP2040>.

¹³ Lutz, W., Skirbekk, V., Testa, M. R., 2007. *The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe*. Laxenburg: IIASA. Pieejams: <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/8465/1/1P-07-001.pdf>.

¹⁴ Turpat.

- ¹⁵ Testa, M. R., 2012. *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey*. Pieejams: https://www.oew.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/EDRP/edrp_2012_02.pdf.
- ¹⁶ Oláh, L. Sz., Bernhardt, E. M., 2008. Sweden: Combining childbearing and gender equality. *Demographic Research*, 19. Pieejams: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol19/28/19-28.pdf>.
- ¹⁷ Turpat.
- ¹⁸ Isen, A., Stevenson, B., 2008. Women's Education and Family Behavior: Trends in Marriage, Divorce and Fertility. In: J. B. Shoven, ed., *Demography and the Economy*. Chicago: Chicago University Press.
- ¹⁹ Hazan, M., Zoabi, H., 2015. Do highly educated women choose smaller families? *Economic Journal*, 125 (587).
- ²⁰ Gauthier, A. H., Philipov, D., 2008. Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna Yearbook of Population Research*, 6. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/23025489?seq=1#metadata_info_tab_contents.
- ²¹ Nargund, G., 2009. Declining birth rate in Developed Countries: A radical policy re-think is required. *Facts Views Vis Obgyn*, 1(3). Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4255510/>.
- ²² United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2015. Definitions of Policy Variables. *Population Division, Policy Section*. Pieejams: https://esa.un.org/PopPolicy/img/Definitions_of_Policy_Variables.pdf.
- ²³ Ministry of Social Affairs and Health of Finland, 2013. *Child and Family Policy in Finland*. Pieejams: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69916/URN_ISBN_978-952-00-3378-1.pdf.
- ²⁴ United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2015. Policy on Fertility Level: Europe. *Population Division, Policy Section*. Pieejams: <https://esa.un.org/poppolicy/charting/worldmaps.aspx>.
- ²⁵ Gauthier, A. H., Philipov, D., 2008. Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna Yearbook of Population Research*, 6. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/23025489?seq=1#metadata_info_tab_contents.
- ²⁶ Young-Il, A. K., 2014. Lifetime impact of cash transfer on fertility. *Canadian Studies in Population*, 41(1–2). Pieejams: <https://journals.library.ualberta.ca/csp/index.php/csp/article/view/21886>.
- ²⁷ Luci, A., Thévenon, O., 2012. *The impact of family policy packages on fertility trends in developed countries*. Paris: INED. Pieejams: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19564/174.fr.pdf.
- ²⁸ Sobotka, T., 2013. *Pathway to Low Fertility: European Perspectives*. Expert Paper No. 2103/8. New York: United Nations. Pieejams: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/expert/2013-8_Sobotka_Expert-Paper.pdf.
- ²⁹ Wesolowski, K., Ferrarini, T., 2017. *Family Policies and Fertility – Examining the Link between Family Policy Institutions and Fertility Rates in 33 Countries, 1995–2011*. Stockholm: SPaDE. Pieejams: https://www.su.se/polopoly_fs/1.365888.15155006411/menu/standard/file/WP_2017_08.pdf.
- ³⁰ Gauthier, A. H., Philipov, D., 2008. Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna Yearbook of Population Research*, 6. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/23025489?seq=1#metadata_info_tab_contents.
- ³¹ Āboliņa, L., 2016. *Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990–2015)*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31863>.
- ³² Ministry for National Economy of Hungary, 2016. *Major changes expected to increase tax competitiveness in Hungary*. Pieejams: http://www.kormany.hu/download/1/61/a0000/Hungarian%20Outlook_Major%20changes%20expected%20to%20increase%20tax%20competitiveness%20in%20Hungary.pdf.
- ³³ Stone, L., 2018. *Is Hungary Experiencing a Policy-Induced Baby Boom?* 10.07.2018. Institute for Family Studies. Pieejams: <https://ifstudies.org/blog/is-hungary-experiencing-a-policy-induced-baby-boom>.
- ³⁴ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.
- ³⁵ Tammur, A., 2019. The population of Estonia increased in 2018. 16.01.2019. *The Baltic Course*. Pieejams: <http://www.baltic-course.com/eng/analytcs/?doc=146555>.
- ³⁶ Jurviste, U., Prpic, M., Sabbati, G., 2016. *Maternity and paternity leave in the EU*. EPRS. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/593543/EPRS_ATA\(2016\)593543_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/593543/EPRS_ATA(2016)593543_EN.pdf).
- ³⁷ OECD, 2019. *OECD Family Database*. Pieejams: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.
- ³⁸ Turpat.
- ³⁹ Turpat.
- ⁴⁰ Population Europe Resource Finder & Archive. *Family Policies: Sweden (2014)*. Pieejams: <https://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>.
- ⁴¹ Turpat.
- ⁴² Thévenon, O., 2011. *Family policy in France*. INED. Pieejams: https://www.ined.fr/en/everything_about_population/demographic-facts-sheets/focus-on/family-policy-france/.
- ⁴³ Population Europe Resource Finder & Archive. *Family Policies: France (2014)*. Pieejams: <https://www.perfar.eu/policy/family-children/france>.
- ⁴⁴ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.
- ⁴⁵ Toulemon, L., Pailhé, A., Rossier, C., 2008. France: High and stable fertility. *Demographic Research*, 19. Pieejams: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol19/16/19-16.pdf>.
- ⁴⁶ Centre for Public Impact, 2017. *Tackling the Declining Birth Rate in Japan*. 07.04.2017. Pieejams: <https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/tackling-declining-birth-rate-japan/>.
- ⁴⁷ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.
- ⁴⁸ The Local DK, 2016. *Sex campaigns lead to Danish baby boom*. 02.06.2016. Pieejams: <https://www.thelocal.dk/20160602/sex-campaigns-lead-to-danish-baby-boom>.
- ⁴⁹ World Bank, 2016. *Fertility rate, total (births per woman)*. Data. Pieejams: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=Z7&year_high_desc=true.
- ⁵⁰ Gietel-Basten, S., 2016. Why national fertility campaigns are unlikely to make people have more children. 13.09.2016. *The Conversation*. Pieejams: <http://theconversation.com/why-national-fertility-campaigns-are-unlikely-to-make-people-have-more-children-64918>.
- ⁵¹ The Economist, 2018. *A small town in Japan doubles its fertility rate*. 09.01.2018. Pieejams: <https://www.economist.com/asia/2018/01/09/a-small-town-in-japan-doubles-its-fertility-rate>.
- ⁵² Eglīte, P., Putniņa, A., Brants, M., Mileiko, I., Laizāne, M., 2013. *Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Gala ziņojums*. SIA „Projektu un kvalitātes vadība”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/gala_zin13012014.pdf.
- ⁵³ Ministry for the Family, Children's Rights and Social Solidarity of Malta, 2017. *National Children's Policy*. Pieejams: <https://family.gov.mt/en/Documents/National%20Children%27s%20Policy%202017.pdf>.
- ⁵⁴ Grech, D., 2018. Population growth: is Malta reaching the limit? 03.08.2018. *Times of Malta*. Pieejams: <https://www.timesofmalta.com/articles/view/20180603/local/population-growth-is-malta-reaching-the-limit.680675>.
- ⁵⁵ Āboliņa, L., 2016. *Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990–2015)*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31863>.
- ⁵⁶ Turpat.
- ⁵⁷ Turpat.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz apskatu, tā autoru un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerčiālos nolūkos apskatu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un apskata autoru.

Latvijas Republikas Saeima un apskata autors nav atbildīgi par apskatā iekļautās informācijas tālāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Apskats neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz apskatu pieder Latvijas Republikas Saeimai.